

بررسی مقایسه‌ای مشارکت اجتماعی در میان عشایر و مردم شهر و رابطه آن با احساس امنیت (مطالعه موردی: عشایر شاهسون و شهر پارس آباد مغان)

یوسف درویشی* - استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیامنور، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۰۹ اردیبهشت ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: ۲۱ تیر ۱۴۰۴

چکیده

مقدمه: مشارکت از دیر باز با زندگی انسان پیوند داشته است. توجه به پدیده مشارکت اجتماعی از بعد امنیتی در سکونتگاه‌های مختلف و شیوه زندگی از اهمیت خاصی برخوردار است. ارتباط میان امنیت اجتماعی و مشارکت مردمی یک ارتباط دوسویه است. از یک طرف گسترش امنیت اجتماعی می‌تواند زمینه ساز توسعه مشارکت‌های مردمی باشد از طرف دیگر افزایش مشارکت‌های مردمی پشتوانه محکمی برای حاکمیت و بقای امنیت در جامعه است.

هدف پژوهش: هدف پژوهش بررسی مقایسه‌ای مشارکت در دو سکونتگاه انسانی جامعه شهری و عشایری می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: تحقیق حاضر به لحاظ ماهیت کاربردی و به روش توصیفی - تحلیلی و علی مقایسه‌ای است. این پژوهش روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق شامل روش کتابخانه‌ای و روش پیمایش مقطعی است که با استفاده از منابع دیجیتال و کتاب‌های موجود اقدام به جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز گردیده و برای بررسی فرضیه‌ها، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشنامه محقق ساخته صورت گرفته است. روش‌های تجزیه و تحلیل آماری در این تحقیق در دو بخش آماره-های توصیفی که شامل جداول و نمودارها، شاخص‌های پراکندگی، فراوانی‌ها و ... است، بخش دوم شامل روش‌های تحلیل استنباطی که از آزمون‌هایی مانند T-test (تفاوت میانگین‌ها)، آزمون F (آنالیز واریانس)، همبستگی پیرسون، و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: در قلمرو کوچ‌نشینان عشایر شاهسون پارس آباد مغان مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌ها و بحث: یافته‌های اصلی پژوهش بیانگر آن است که ۹۰ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۹۴ درصد عشایر معتقدند مردم به فکر هم‌دیگر هستند، ۶۸٪ از پاسخگویان شهر پارس آباد و ۷۴ درصد عشایر معضلات و مشکلاتی که در سطح جوامع آنها وجود دارند به آن‌ها مربوط می‌شود و خود را موظف به رفع این مشکلات می‌دانند، ۵۴ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۵۶ درصد عشایر اظهار داشته‌اند که نسبت به این که دیگران چگونه و در چه شرایطی زندگی می‌کنند توجه دارند.

نتیجه‌گیری: نتایج تحقیق بیانگر آن است حاضر و جود رابطه معنادار بین امنیت اجتماعی با مشارکت اجتماعی اثبات می‌شود. و اینکه این مشارکت در جامعه عشایر از ضریب اهمیت بالاتری برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: مشارکت، امنیت، شهرنشینی، عشایر، شاهسون، مغان.

مقدمه

جامعه عشایری ایران یکی از سه جامعه شهری، روستایی و عشایری با جمعیتی حدود ۲/۵ درصد جمعیت کشور از نظر اقتصادی، اجتماعی و دارای نقش‌های مهمی در کشور می‌باشد. عشایر ایل شاهسون در استان اردبیل، در شمال غربی ایران حضور دارند. قشلاق این ایل در شمال استان اردبیل با وسعت حدود ۴۰۰ هزار هکتار قرار دارد و محدوده دشت مغان را دربرمی‌گیرد. ییلاق آن با وسعت حدود ۴۰۰ هزار هکتار در بخش مرکزی استان اردبیل و در کوهپایه‌ها و دامنه‌های کوه سبلان واقع شده است (سازمان عشایر، ۱۳۹۹).

جامعه عشایری ایران، جامعه‌ای است در حال گذار از یک شیوه معیشتی سنتی به سایر شیوه‌های معیشتی، در ۲۰ ساله اخیر در برنامه کوتاه مدت و میان مدت کشور، توجه به این جامعه شده است. اما ضرورت داشتن یک برنامه بلندمدت برای این جامعه در محافل علمی و اجرایی احساس می‌گردد (درویشی، ۱۴۰۱).

اساس جوامع روستایی و عشایری ایران مبتنی بر نظام ایلی و قومی است. لذا مشارکت افراد در امور اجتماعی نه به خاطر انگیزه‌های فردی بلکه عمیقاً تحت سیطره گروه‌گرایی و قبیله‌گرایی است اما این شرایط در سکونتگاه‌های شهری بر اساس آگاهی و اطلاع‌رسانی افراد و حس مسئولیت اجتماعی میزان و نوع مشارکت شهروندان مشخص می‌شود (درویشی و خداداد، ۱۴۰۱).

زمینه‌ساز توسعه مشارکت‌های مردمی باشد از طرف دیگر افزایش مشارکت‌های مردمی پشتوانه محکمی برای حاکمیت و بقای امنیت در جامعه است (نادری و همکاران، ۱۳۸۹). به اعتقاد دانشمندان علوم انسانی همچون مازلو و هرزبرگ، امنیت یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشر است به همان اندازه که انسان نیاز به خوراک، پوشاک و مسکن دارد، نیاز به امنیت و مسکن نیز دارد. اهمیت این نیاز در حدی است که برای حفظ تعادل در جامعه یک امر واجب و حیاتی محسوب می‌شود. وجود ناامنی در جامعه موجب کاهش مشارکت‌های مردمی می‌شود، زیرا زمانی که امنیت اجتماعی وجود دارد فعالیت‌های سالم زمینه بروز پیدا می‌کنند و افراد خواهند توانست آزادانه عقاید و نظرات خود را جهت اصلاح امور جاری، ارائه داده و احساس مشارکت کنند (درویشی، ۱۴۰۰).

با توجه به اینکه میزان مشارکت اجتماعی یکی از فاکتورهای اصلی امنیت و تعیین میزان احساس امنیت اجتماعی می‌باشد و با توجه به اینکه در سال‌های اخیر درگیری‌های زیادی میان عشایر با جامعه شهری رخ داده شناخت این عامل مهم به نظر می‌رسد (میرزایی و نوروزی، ۱۳۸۸). امروزه جامعه عشایری مغان (شاهسون) مانند جامعه روستایی با سیری شتابان در حال تبدیل شدن به جامعه شهری است. در حال حاضر، مظاهر شهرنشینی در جوامع عشایری مغان نیز نمودی آشکار پیدا کرده و مدرنیسم و شهرگرایی به تهدیدی جدی برای شیوه زندگی عشایر تبدیل شده است؛ به گونه‌ای که با ساخت شهرک‌های بزرگ در جلگه حاصل خیز مغان مردمان این منطقه، برای رفاه بیشتر به یکجانشینی و زندگی شهری روی آورده و از کوچ‌های فصلی اجتناب می‌کنند و در صورت نیاز علوفه مورد نیاز دام‌های خود را از مناطق دیگر خریداری می‌کنند (بررسی میدانی، ۱۴۰۱).

در این میان به دلیل ارتباط تنگاتنگی که بین زندگی عشایر شاهسون با مردم شهرنشینی شهر پارس‌آباد وجود دارد، بررسی پارامترهای اجتماعی در بین این دو شیوه زندگی از اهمیت زیادی برخوردار است.

واقعیت این است که امنیت اجتماعی برآیند تعامل و مشارکت همگانی کنش‌گران اجتماعی و در نتیجه یک تولید اجتماعی است، که با میزان احساس مسئولیت و مشارکت اجتماعی ارتباط نزدیکی دارد. به این معنا امنیت اجتماعی مقوله‌ای است که از طریق مردم و برای مردم ایجاد می‌شود. علاوه بر این مشارکت اجتماعی جامعه عشایر و شهری دارای کارکردهای آشکار و پنهان فراوانی است که از جمله آن می‌توان به مواردی همچون افزایش نظم و انسجام اجتماعی، افزایش تعهد و اعتماد اجتماعی، قبول مسئولیت، افزایش امنیت اشاره کرد.

در جامعه ایران، مشارکت عمدتاً قومی و قبیله‌ای و در امور غیر رسمی مرسوم بوده‌اند و بنابراین نمی‌تواند به سطح جامعه مدنی گسترش پیدا کند چرا که مشارکت رسمی و فراگیر، نیازمند اعتماد عام‌گرا است و این در حالی است که مشارکت‌های غیررسمی و قومی-قبیله‌ای، تنها به اعتماد خاص گرا متکی است.

هدف اصلی پژوهش بررسی مقایسه‌ای تعیین میزان مشارکت اجتماعی در بین عشایر و مردم شهری و ارزیابی رابطه بین احساس امنیت و مشارکت اجتماعی می‌باشد. همچنین سنجش ارتباط بین عوامل فردی (جنسیت، سن، تحصیلات، تأهل) با مشارکت اجتماعی است.

مشارکت در فارسی به معنای انبازی، دخالت، اصل علاقه‌مندی و توجه به مسئله است و معادل انگلیسی آن participation به معنای «با خود داشتن»، «از نفس خویش چیزی از غیر داشتن» است (فاضلی و همکاران، ۱۴۰۳).

«کمیسون اقتصادی آمریکای لاتین»، مشارکت را شرکت داوطلبانه مردم در یک یا چند برنامه عمومی که فرض می‌شود در توسعه ملی نقش دارند، تعریف می‌کند. «محمدعلی طوسی» از قول «کیت دیویس» می‌نویسد: «مشارکت عبارت است از: درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص

در موقعیت‌های گوناگون، به گونه‌ای که آنان را بر می‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی دیگران را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند.» (بلوچ، ۱۴۰۳).

سرمایه اجتماعی از مولفه‌هایی چون اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و تعاملات اجتماعی تشکیل شده است که هر یک بر توسعه اجتماعات محلی تأثیرگذار می‌باشند (غریب‌شاهی و همکاران، ۱۴۰۳) مشارکت اجتماعی در بر گیرنده انواع کنش‌های فردی - گروهی به منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیر نهادن بر فرایندهای تصمیم‌گیری در باره امر عمومی است.

«احساس امنیت» پدیده روانشناختی - اجتماعی است که دارای ابعاد گوناگونی می‌باشد این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیر مستقیم افراد از شرایط پیرامونی است و افراد مختلف به صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند (میکانیکی، ۱۴۰۳).

اگرچه یکی از متداول‌ترین شیوه‌های تأمین امنیت اجتماعی در جوامع جهان سوم، استفاده از عوامل قهر آمیز است؛ اما به تجربه ثابت شده است به رغم سریع الوصول بودن امنیت از این نوع، پایداری و دوام آن کم و ناچیز است. ثبات و پایداری امنیت تنها از رهگذر نهادینه کردن آن در یک جامعه و احساس مشارکت و مسئولیت عمومی در قبال امنیت اجتماعی حاصل می‌شود (نظریان، ۱۳۹۴).

بوزان امنیت اجتماعی را به حفظ مجموعه ویژگی‌هایی ارجاع می‌دهد که بر مبنای آن افراد خود را عضو گروه خاص تلقی نموده‌اند. از دیدگاه وی امنیت اجتماعی عبارت است از توانایی گروه‌های مختلف صنفی، قومی، محلی و ... در حفظ هستی و هویت خود. در واقع بوزان و ویور امنیت را حالت فراغت از تهدید هویت جمعی و گروهی تلقی می‌کنند (گروسی، ۱۳۸۶: ۲۹).

از منظر کارکردگرایان، مشارکت پدیده‌های عینی نبوده و مقوله‌ای ذهنی تلقی می‌شود. به همین دلیل، مشارکت را باید به شکل عقاید، افکار، تمایلات، نیت و قصد مد نظر قرار داد (ابراهیم‌پور و علمی ۱۳۹۴). در این شرایط، برای نهادینه ساختن روحیه و فرهنگ مشارکت، ضروری است تا مجموعه وسیعی از انگاره‌ها و قالب‌های پیش‌ساخته ذهنی متحول شده و انواع جدیدی از آنها ایجاد گردد (کسل، ۱۳۸۳). بر این اساس، متفکران ساختی - کارکردی، تلقی ابزاری از مشارکت داشته و بر این باورند که برای سرعت بخشیدن به ورود افراد اجتماع به روند مشارکت، باید تحولی اساسی در جهت‌گیری‌ها و خصایص شخصیتی افراد جامعه به‌وجود آید. در این رویکرد، سنت‌گرایی و مقاومت نسبت به مدرنیته شدن، به شکل عدم مشارکت در برنامه‌های توسعه خود را نشان می‌دهد (سیف‌زاده، ۱۳۷۵). برایان جین چهار عامل را در دستیابی به مشارکت مردمی ضروری می‌داند:

وجود ایدئولوژی مشارکت: قبل از مشارکت باید اخلاق دموکراتیک در جامعه نهادینه شده و به عنوان یک فرآیند پویا در جامعه واقعیت پیدا کند (Onyimbi, et.a, 2017). فقدان ایدئولوژی مشارکت مهم‌ترین مشکل مشارکت در کشورهای جهان سوم است. در این کشورها قدرت در دست نخبگان سیاسی، اقتصادی و محلی است. در این صورت امکان مشارکت مردم در جامعه فراهم نبوده است. لذا اولین قدم تحقق مشارکت، تقسیم قدرت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بین دولت و مردم است. برای ایجاد ایدئولوژی مشارکت باید سه اقدام اعتماد به مردم، ایجاد روحیه خوداتکایی در مردم و اقدامات گروهی و تشکیل انجمن صورت گیرد (رحمانی لشگری، ۱۴۰۳).

بعد سازمانی مشارکت و وجود موسسات مشارکتی: فقدان نهاد مناسب با برنامه‌های ارائه شده، یکی از مشکلات اساسی امنیت در کشورهای جهان سوم است. در این کشورها، برنامه‌های به ظاهر دقیقی طراحی می‌شود، اما به علت نبودن نهاد و موسسه توانمند، امکان اجرا و نظارت بر آنها محدود است (عزیزی، ۱۴۰۲).

اولین مسئله بعد از ایجاد ایدئولوژی مشارکت، ایجاد موسسات مشارکتی است. این موسسات یک هدف عمده دارند و آن تعدیل قدرت در سطوح بالا و گسترش آن در سطوح پایین جامعه است. نقطه شروع چنین حرکتی تمرکززدایی است که معمولاً با مخالفت‌هایی از طریق ساختار مدیریتی بالا دست روبه رو است. تأسیس سازمان‌های خودجوش مردمی و شرکت‌های خصوصی تعاونی چنانچه کنترل آنها به دست مردم باشد، عامل مهمی در گسترش مشارکت مردم است.

فراهم کردن اطلاعات کافی و ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی: بدون وجود اطلاعات کافی، حتی اگر موسسات مشارکتی باشند، مشارکت اتفاق نمی‌افتد. مردم باید در خصوص فرآیند کار، نتایج احتمالی آن و موارد دیگر اطلاعات داشته باشند.

دسترسی به منابع فنی و اعتباری: علاوه بر مواردی که به آنها اشاره شد، برای مشارکت، نیاز به نیروی انسانی و بودجه کافی است. در بسیاری از موارد مردم باید به درجاتی از توانایی مادی برسند تا بتوانند در فعالیتی مشارکت کنند. مشارکت اجتماعی در جوامع شهری و روستایی از ابعاد مختلف با هم متفاوت است (Baron, M, 2006). به نحوی که مشارکت جوامع روستایی مبتنی بر نیاز و مشارکت شهری مبتنی بر آگاهی

بوده و کسب آگاهی نیز منوط به آموزش افراد می باشد. مشارکت اجتماعی در جوامع روستایی و شهری ایران را از دو دیدگاه می‌توان مورد بررسی قرار داد:

الف- از دیدگاه تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و نظارت اجتماعی.

ب- از دیدگاه نشر یک مساعی و فعالیت های جمعی در امور مربوط به زندگی روزمره (لطفعلی‌زاده، ۱۴۰۱).

در جوامع روستایی و عشایری ایران هر دو شیوه مورد اشاره به وفور به کار گرفته می‌شوند. علت وجودی چنین مشارکت‌هایی را در ویژگی‌های خاص جوامع روستایی چون روابط اجتماعی نزدیک و چهره به چهره، توقعات افراد از هم، نظارت اجتماعی قوی در چارچوب وجدان جمعی، یکنواختی سنت‌ها و باورها می‌توان یافت. در جوامع روستایی ایران ویژگی‌هایی چون وجود اعتماد بین اعضای جامعه روستایی، همبستگی موجود بین آنان و ضرورت پایبندی به آن، تخصص‌های یکسان و امکان مشارکت افراد، ارجحیت هم‌نواپی و هم‌رنگی، همگی زمینه‌های ظهور و پایداری مشارکت اجتماعی را فراهم نموده است.

اساس جوامع روستایی و عشایری ایران مبتنی بر نظام ایلی و قومی است. لذا مشارکت افراد روستایی در امور اجتماعی نه به خاطر انگیزه‌های فردی بلکه عمیقاً تحت سیطره گروه گرایی و قبیله‌گرایی است. از اینجا می‌توان به این نتیجه رسید که حضور مداوم روستائیان در عرصه مشارکت اجتماعی ناشی از تلاش آنان برای حفظ گروه، قوم، قبیله و ایل و حفظ موجودیت و حریم مادی و معنوی آن است. نیازهای زیر بنایی چون حفظ امنیت ایل، امور مربوط به کشاورزی و دامداری که ادامه حیات ایل وابسته به آن است، محدودیت‌های محیطی و... سبب تقویت انگیزه‌های افراد برای اینگونه مشارکت‌ها است.

جوامع شهری ایران از مشارکت اجتماعی به نحوی که در روستاها دیده می‌شود محروم است. در شهرها برخلاف روستاها یکنواختی قومی و ایلی و در نتیجه یکنواختی آداب و رسوم وجود ندارد. تفاوت‌های فرهنگی موجود سبب می‌شود که نظارت اجتماعی و وجدان جمعی مانند آنچه که در روستا دیده می‌شود به چشم نخورد. بنابراین برای تأمین این نیاز اجتماعی (نظارت و کنترل اجتماعی)، قوانین و مقررات به کار گرفته می‌شود. از آنجا که لزوماً حضور یا عدم حضور در بسیاری از عرصه‌های مشارکت اجتماعی تخلف از مقررات و قوانین حاکم نیست و از آنجا که این عدم حضور با وجدان جمعی مجازات نمی‌شود لذا میزان استقبال از این مشارکت‌ها کم است. تراکم جمعیت و عدم شناخت اجتماعی، فردگرایی و محوریت منفعت شخصی، حاکمیت روابط عمودی و تمایز اجتماعی در کاهش میزان مشارکت اجتماعی جوامع شهری ایران نقشی اساسی دارد. نوع آموزش مدرسه‌ای در ایران که مبتنی بر آموزشی انفرادی است و ضعف مدیریت شهری و منطبق نبودن شیوه‌های مدیریت شهری با نیازهای روز، سبب ناتوانی در هدایت فرهنگی جامعه به سوی مشارکت اجتماعی است (بهوندی، ۱۴۰۱). در زمینه امنیت و مشارکت تحقیقات زیادی انجام گرفته است از جمله:

(فاضلی و همکاران، ۱۴۰۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان مشارکت اجتماعی و عوامل فرهنگی مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهرستان‌های جوانرود و روانسر) به ارزیابی مشارکت اجتماعی و عمل فرهنگی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش بیانگر آن است که عوامل فرهنگی جوامع نقش مهمی در بروز رفتارهای مشارکتی در بین این جوامع دارد. در نتیجه در جوامعی‌ای که از سطح آگاهی برخوردار می‌باشند از بعد مشارکت اجتماعی در شرایط مناسبی قرار دارند. نمایان (۱۳۸۵)، تحقیقی با عنوان امنیت عمومی در پرتو مشارکت مردمی، با استفاده از روش پیمایشی و با ملاک قرار دادن امنیت عمومی به عنوان متغیر وابسته و مشارکت مردم در تأمین امنیت در سه بعد ایجاد امنیت، حفظ امنیت و گسترش امنیت به عنوان متغیر مستقل، به این نتایج دست یافته که مردم کمتر احساس امنیت می‌کنند و بیشتر از احساس امنیت گرایش مثبت به امنیت دارند و به همین دلیل بیشتر تمایل به تأمین امنیت دارند. گروسی (۱۳۸۶)، تحقیقی با عنوان بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دختر دانشگاه آزاد جیرفت، به روش مطالعه موردی و استفاده از ابزار پرسشنامه با حجم ۸۸ نفر و با ملاک قرار دادن متغیر احساس امنیت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته و متغیر اعتماد اجتماعی به عنوان متغیر مستقل به این نتایج دست یافته که: ۱- از سه مولفه اعتماد اجتماعی (اعتماد بنیادی، اعتماد تعمیم‌یافته و اعتماد بین شخصی) فقط اعتماد بین شخصی با احساس امنیت اجتماعی رابطه معنادار نشان داده است. ۲- از میان متغیرهای زمینه‌ای قومیت دانشجویان و میزان درآمد خانواده آنها با احساس امنیت رابطه معنادار نشان داده است. ابراهیم‌پور و علمی (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی شهروندان شهر سردشت به بررسی بخش مشارکت اجتماعی می‌پردازد. طبق نتایج به دست آمده هر چه سرمایه اجتماعی در بین مردم بیشتر باشد احساس امنیت نیز بیشتر خواهد بود. پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان فرهنگی و اجتماعی و سایر نهادهای مربوطه با برنامه‌ریزی دقیق و سنجیده و با تقویت چهار شاخص عمده سرمایه اجتماعی در ارتقاء احساس امنیت گام بردارند. نادری و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهشی که در زمینه رابطه امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی (مطالعه مورد شهر اردبیل) انجام گرفته است، تاثیر مولفه‌های مختلف سرمایه اجتماعی نظیر اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت

اجتماعی و روابط اجتماعی بر اساس امنیت اجتماعی مورد واکاوی قرار گرفته است و نتایج حاصل از تحقیق بدین شرح است که بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد، یعنی هرچه میزان سرمایه اجتماعی در جامعه بیشتر باشد به همان اندازه احساس امنیت اجتماعی نیز بیشتر خواهد بود. تمامی مولفه‌های ذکر شده رابطه معنی‌داری با احساس امنیت اجتماعی دارند و در تحلیل نهایی شاخص اعتماد اجتماعی بیشترین همبستگی را با احساس امنیت اجتماعی نشان داده است.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش علی مقایسه‌ای است. این پژوهش با عنوان‌ها و یا معادل‌هایی مانند علی مقایسه‌ای و پس رویدادی و از معلول به علت مورد استفاده قرار گرفته شده است. در تحقیق پس رویدادی دو نوع طرح قابل تشخیص است: علی و علی مقایسه‌ای یا گروهی ملاکی. در طرح علی - مقایسه‌ای پژوهشگر با مطالعه یک ویژگی در یک گروه و مقایسه آن با گروهی که فاقد آن ویژگی است به کشف علت پدیده مورد پژوهش می‌پردازد.

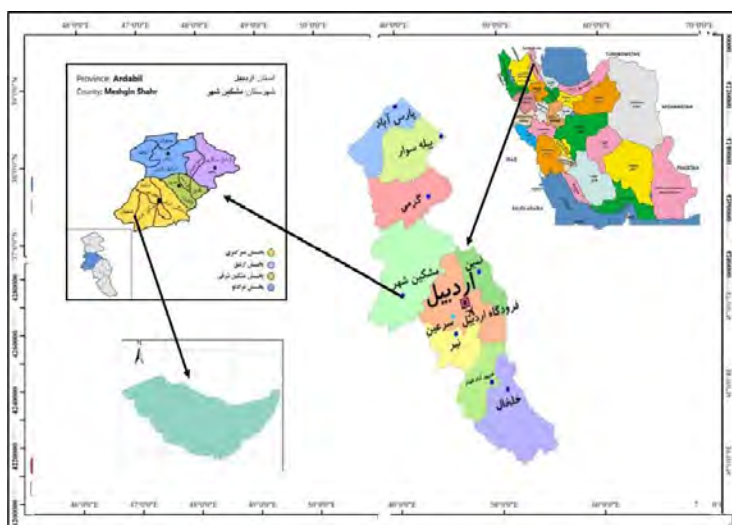
جامعه آماری در بخش عشایر افراد بالای ۳۰ سال طایفه گیگلو ساکن منطقه اوبه‌های حاشه شهرک کشت و صنعت مغان و جامعه آماری شهری پارس آباد مغان افراد بالای ۳۰ سال است. شیوه نمونه‌گیری این تحقیق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای با حجم نمونه ۱۰۴ نفر که با پیش آزمون ۴۰ مورد از پرسشنامه‌ها و محاسبه پیش برآورد شد.

ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته که شامل دو قسمت احساس امنیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی می‌باشد. برای ارزیابی اعتبار ابزار اندازه‌گیری از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. پایایی متغیرهای مشارکت اجتماعی و امنیت اجتماعی به ترتیب سطح اعتبار ارزیابی شده برای مشارکت اجتماعی ۰/۶۸، امنیت اجتماعی ۰/۸۷۱ بوده است. روایی این پرسشنامه نیز توسط کارشناسان این رشته مورد تایید قرار گرفته است. متناسب با سطوح سنجش متغیرها از روش‌های آماری متناسب با آن استفاده شده است. روش‌های تجزیه و تحلیل آماری در این تحقیق در دو بخش آماره‌های توصیفی که شامل جداول و نمودارها، شاخص‌های پراکندگی، فراوانی‌ها و ... است، بخش دوم شامل روش‌های تحلیل استنباطی که از آزمون‌هایی مانند T-test (تفاوت میانگین‌ها)، آزمون F (آنالیز واریانس)، همبستگی پیرسون، و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

استان اردبیل از ایل‌ها و عشایر متعددی برخوردار است که مهم‌ترین و منسجم‌ترین آن‌ها ایل شاهسون و ارسبارن هستند که در مناطق گوناگون استان پراکنده شده‌اند. عشایر ارسباران در نواحی کوهستانی به سر می‌برند. قلمرو عمده آن‌ها بخش باختری دشت مغان است (درویشی، ۱۴۰۱). عشایر ایل شاهسون در استان اردبیل، در شمال غربی ایران حضور دارند. قشلاق این ایل در شمال استان اردبیل با وسعت حدود ۴۰۰ هزار هکتار قرار دارد و محدوده دشت مغان را دربر می‌گیرد. بیلاق آن با وسعت حدود ۴۰۰ هزار هکتار در بخش مرکزی استان اردبیل و در کوهپایه‌ها و دامنه‌های کوه سبلان واقع شده است (همان منبع).

شهر پارس‌آباد یکی از شهرهای استان اردبیل و منطقه ساوالان در شمال غربی ایران در مرز جمهوری آذربایجان است. نام صحیح این شهر موغان شهر می‌باشد. شهر پارس‌آباد مغان در ۴۷ درجه و ۵۳ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی و ۳۹ درجه و ۳۹ دقیقه و ۳۰ ثانیه عرض شمالی قرار دارد. این شهر ۱۳۴۰ کیلومتر مربع مساحت دارد که معادل ۲۲ درصد مساحت مغان و ۷ درصد مساحت استان اردبیل می‌باشد (اداره آمار ایران، ۱۳۹۰). سرشماری سال ۱۳۹۰ هم نشان می‌دهد که در این شهرستان ۴۴۰۶۵ خانوار با ۱۷۳۱۸۲ نفر جمعیت سکونت داشته‌اند بر اساس همین آمار از این تعداد ۳ ۲۴/۹۳ خانوار با ۹۶۲۷۹ نفر جمعیت در شهرها و ۱۹۱۱۳۲ خانوار با ۷۶۹۰۳ نفر جمعیت در روستاها سکونت داشته‌اند.

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

از کل ۲۰۰ نفر پاسخگو، تعداد ۸۴ نفر زن و تعداد ۱۱۴ نفر دیگر به مردان تعلق دارد. به عبارتی ۱۶٪ از کل پاسخگویان را زنان و ۵۶٫۴٪ بقیه را مردان تشکیل داده‌اند. از میان پاسخگویان ۶۰ درصد پاسخگویان در رده سنی زیر ۲۰ سال قرار دارند که جوان محسوب می‌شوند. از میان ۲۰۲ پاسخگو، تعداد ۱۴ نفر از کل پاسخگویان ابتدایی و پایین‌تر، تعداد ۴۶ نفر از کل پاسخگویان سطح تحصیلات‌شان راهنمایی، تعداد ۹۲ نفر از کل پاسخگویان سطح تحصیلات‌شان متوسطه، تعداد ۳۶ نفر از کل پاسخگویان دارای فوق دیپلم و تعداد ۱۲ نفر از کل پاسخگویان دارای مدرک لیسانس و بالاتر می‌باشند. نتایج به دست آمده از آزمون‌های انجام گرفته نشان داده‌اند که از تعداد ۲۰۲ نفر پاسخگو ۱۳۶ نفر از کل پاسخگویان مجرد و تعداد ۶۴ نفر متأهل هستند.

میزان مشارکت اجتماعی در افراد تحصیل کرده بالاتر از افراد عادی می‌باشد؟

برای آزمون رابطه بین متغیری در سطح سنجش رتبه‌ای چند حالت (تحصیلات) و متغیری با سطح سنجش فاصله‌ای (امنیت اجتماعی) از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه می‌توان استفاده شده است. در آزمون انجام گرفته مقدار نسبت F برابر ۲/۱۷ می‌باشد و چون این مقدار کمتر از مقدار لازم در سطح معناداری ۰/۰۵ است، بنابراین بین سطح تحصیلات افراد با میزان مشارکت اجتماعی آنها رابطه معنادار وجود ندارد (جدول ۱).

جدول ۱. نتایج آزمون آنالیز واریانس یک طرفه به تفکیک سطح تحصیلات

مجموع مجذور	df	میانگین مجذور	F	Sig.
بین گروهی	4	1/034	2/178	/073
درون گروهی	190	.475		
جمع	194			

میزان مشارکت اجتماعی در میان افراد مسن‌تر بالاتر از افراد کم سن می‌باشد؟

در آزمون انجام گرفته مقدار نسبت F برابر ۰/۸ می‌باشد و چون این مقدار کمتر از مقدار لازم برای معناداری در سطح ۰/۰۵ است، بنابراین بین سطح تحصیلات افراد با میزان مشارکت اجتماعی آنها رابطه معنادار وجود ندارد (جدول ۲).

جدول ۲. نتایج آزمون واریانس یک طرفه را به تفکیک تفکیک سطح سنی افراد

مجموع مجذور	df	میانگین مجذور	F	Sig.
بین گروهی 123/	3	041/	084/	969/
درون گروهی 88/484	181	489/0		
جمع 88/607	184			

میزان مشارکت اجتماعی در میان افراد متاهل بالاتر از افراد مجرد می باشد؟

بطوریکه داده های مندرج در جداول زیر نشان می دهد مقدار ضریب تی حاصل شده برای سوال پژوهش برابر با $T=0.39$ است و با توجه به اینکه مقدار بدست آمده برای سطح معناداری از حداکثر قابل قبول (۵ درصد) برای تأیید بالاتر می باشد. لذا می توان نتیجه گرفت که بین افراد متاهل و مجرد در میزان مشارکت اجتماعی تفاوت وجود ندارد (جدول ۳).

جدول ۳. نتایج آزمون واریانس یک طرفه از بعد تاهل

تاهل	N	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد
مجرد	132	4/1073	72044/0	6271/
متاهل	63	4/1442	75089/0	08200

میزان مشارکت اجتماعی در میان افراد مذکر بالاتر از افراد مؤنث می باشد؟

آزمون مورد استفاده در این فرضیه با توجه به نوع متغیرها، از نوع آزمون تی تست دو گروه مستقل می باشد. بطوریکه داده های مندرج در جداول زیر نشان می دهد مقدار ضریب تی حاصل شده برای سوال پژوهش برابر با $T=0.76$ است و با توجه به اینکه مقدار بدست آمده برای سطح معناداری از حداکثر قابل قبول (۵ درصد) برای تأیید بالاتر می باشد. لذا می توان نتیجه گرفت که بین افراد مذکر و مجرد در میزان مشارکت اجتماعی تفاوت وجود ندارد (جدول ۴).

جدول ۴. نتایج آزمون واریانس یک طرفه تفکیک جنسیتی

جنسیت	N	میانگین	خطای انحراف استاندارد	میانگین خطای انحراف استاندارد
مذکر	106	3/5553	49224/0	04781/
مؤنث	76	3/5188	46120/0	05290/

آیا بین مشارکت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی رابطه وجود دارد؟

برای آزمون رابطه بین مشارکت اجتماعی افراد با احساس امنیت اجتماعی از آزمون r پیرسون می توان استفاده کرد. دلیل این امر فاصله ای بودن سطح سنجش هر دو متغیر می باشد. در این آزمون اگر مقدار سطح معناداری کوچکتر از 0.05 باشد رابطه بین دو متغیر معنادار خواهد بود (جدول ۵).

جدول ۵. نتایج آزمون رابطه بین مشارکت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی افراد

Correlations			
احساس	نمره مشارکت		
Pearson Correlation	1	1.000**	
Sig. (2-tailed)		.000	
N	194	194	
Pearson Correlation	1.000**		1
Sig. (2-tailed)	.000		
N	194	195	

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

نتایج به دست آمده از آزمون مشارکت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی حاکی از آن است که مقدار سطح معناداری برابر $0/000$ بوده و چون این مقدار از $0/05$ کوچکتر می‌باشد بنابراین رابطه بین دو متغیر معنادار است. همچنین با توجه به ضریب همبستگی دو متغیر می‌توان این گونه اظهار نظر کرد که همبستگی بین مشارکت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی مثبت و مستقیم است به این معنا که هر چه میزان مشارکت اجتماعی در بین افراد افزایش یابد به همان اندازه احساس امنیت نیز افزایش خواهد یافت. در جدول بالا نتایج آزمون رابطه بین مشارکت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی افراد نشان داده شده است.

مشارکت اجتماعی در میان عشایر بالاتر از مردم شهری است؟

آزمون مورد استفاده در این فرضیه با توجه به نوع متغیرها، از نوع آزمون تی تست دو گروه مستقل می‌باشد. نتایج حاصل از اجرای آزمون تی تست در جداول زیر آورده شده است (جدول ۶، ۷).

جدول ۶. نتایج حاصل از اجرای آزمون تی تست مشارکت اجتماعی در میان عشایر و شهر

گروه	نمونه	میانگین	انحراف	میانگین خطای انحراف استاندارد
مشارکت	96	3/5595	0/41022	0/04187
ت	88	3/5097	0/54314	0/05790

جدول ۷. آزمون نمونه‌های مستقل

آزمون‌ها	آزمون لونس برای باری واریانس‌ها	آزمون t-test برای برابری میانگین‌ها				
	Sig.	F	t	df	Mean Difference	Std. Error Difference
فرض برابری	0/018	5.704	0/705	182	0/04978	0/07060
مشارکت						
واریانس						
فرض نابرابری	0/697		0/697	161/366	0/04978	0/07145
واریانس						

به طوری که داده‌های مندرج در جداول زیر نشان می‌دهد مقدار ضریب تی حاصل شده برای سوال پژوهش برابر با $T=0/70$ است و با توجه به اینکه مقدار بدست آمده برای سطح معناداری ($0/018$) از حداکثر قابل قبول (۵ درصد) برای تأیید کوچکتر می‌باشد. لذا می‌توان نتیجه گرفت که میزان مشارکت در میان عشایر بالاتر از مردم شهر می‌باشد (جدول ۷).

نتیجه‌گیری

مشارکت اجتماعی افراد صورت‌های متفاوتی در جوامع دارد و بدون شک رشد و تعالی هر نظام اجتماعی در پرتو همبستگی اجتماعی و مشارکت افراد آن جامعه میسر می‌شود. جامعه‌شناسان ایجاد همبستگی و مشارکت اجتماعی عمومی جامعه را ناشی از عواملی چون اعتقادات و

احساسات مشترک، تعادل و هماهنگی میان باورها و ارزش‌ها می‌دانند و عامل اصلی واگرایی انسان‌ها نسبت به مشارکت اجتماعی شان را ناشی از جدال، ستیز و کمبود امکانات مادی تلقی می‌کنند. از این رو، می‌توان گفت به هر میزان انسجام اجتماعی، وحدت و همبستگی ملی و علاقه‌مندی ملتی در مسیر حرکت به سوی اهداف مورد نظر یک نظام، یعنی توسعه پایدار، مشابه و همگرایانه باشد، چنین ملتی به راحتی و سریع‌تر از حد انتظار به اهداف و آرمان‌های متعالی و چشم‌اندازهای بلندمدت ترسیم شده از سوی رهبران خود خواهند رسید. جامعه‌ای که دارای همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی است و از وحدت، یک‌دلی، یکرنگی و همدلی بهره می‌برد، به راحتی با مشارکت عمومی خویش به تحقق اهداف متعالی نظام خویش دست خواهد یافت.

با توجه به ساختار اجتماعی و فرهنگی که در شیوه‌های زندگی از جمله عشایری، روستایی و شهری وجود دارد، نوع مشارکت آنها فرق می‌کند. نظر به اینکه شهرستان پارس آباد مغان ترکیبی از سه نوع شیوه زندگی (عشایری، روستایی و شهری) می‌باشد، در نتیجه ما در این پژوهش سعی بر این داشتیم که میزان مشارکت اجتماعی در هر دو جامعه عشایر و شهری را در بعد سن، جنس، سواد و همچنین ارتباط مشارکت اجتماعی بین این جوامع در ارتباط با امنیت اجتماعی را ارزیابی نمایم و اینکه آیا بین مشارکت اجتماعی در جامعه عشایری و شهری رابطه معنادار وجود دارد یا نه؟

طبق داده‌های مطالعاتی مکتوب و داده‌های آماری پرسشنامه نتایج آماره‌های توصیفی در بخش اول نتایج کلی بیانگر آن است که در هر دو جامعه عشایری و شهری بین میزان مشارکت اجتماعی و عواملی چون سطح تحصیلات، وضعیت تاهل، جنسیت افراد رابطه معنادار وجود ندارد و این بیانگر این است که در هر جامعه افراد ساکن در آن سعی بر آن دارند که متناسب با شرایط زندگی خود نوعی مشارکت داشته باشند و در نتیجه متغیرهایی مثل سطح سواد، جنسیت و تاهل تأثیری چندانی در این میان نمی‌تواند داشته باشد.

اما یافته‌های اصلی پژوهش بیانگر آن است که ۹۰ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۹۴ درصد عشایر معتقدند مردم به فکر همدیگر هستند، ۶۸٪ از پاسخگویان شهر پارس آباد و ۷۴ درصد عشایر معضلات و مشکلاتی که در سطح جوامع آنها وجود دارند به آن‌ها مربوط می‌شود و خود را موظف به رفع این مشکلات می‌دانند، ۵۴ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۵۶ درصد عشایر اظهار داشته‌اند که نسبت به این که دیگران چگونه و در چه شرایطی زندگی می‌کنند توجه دارند، ۶۶ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۷۰ درصد عشایر نسبت به کارهای جمعی تمایل نشان داده و اظهار داشته‌اند که به کارهای جمعی و گروهی علاقه‌مند هستند، ۳۰ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۵۸ درصد عشایر اظهار داشته‌اند که برای اموری از قبیل ساخت مسجد، مدرسه، پل و در حد توانشان کمک مالی کرده‌اند، ۳۶ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۵۰ درصد عشایر اذعان داشته‌اند که از طریق کمک جنسی و کالائی به زلزله‌زده‌ها و سیل‌زده‌ها کمک کرده‌اند و ۶۰ درصد از پاسخگویان شهروندان مغان و ۶ درصد عشایر اظهار داشته‌اند که کمتر از طریق نیروی کار به شکل مجانی به دیگران کمک کرده‌اند.

بنابراین در بعد مقایسه نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های دیگر به این نتیجه می‌رسیم که نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش پاتنام، لیدزاستروم، عباسی و نامیان که در بخش پیشینه تحقیق مورد بحث قرار گرفته‌اند و نتایج کلی این پژوهش بر این تأکید داشت که بین مشارکت اجتماعی و امنیت اجتماعی رابطه مستقیم وجود دارد، همخوانی دارد.

با توجه به نتایج تحقیق افزایش مشارکت اجتماعی در بین شهروندان باعث افزایش احساس امنیت نیز می‌شود از این رو برای ارتقای مشارکت اجتماعی و به تبع آن افزایش احساس امنیت اجتماعی، مهندسین فرهنگی و برنامه‌ریزان اجتماعی با زمینه‌سازی برای افزایش مشارکت در بین مردم در مناسبت‌ها (جشن‌های گلریزان، کمک به مستمندان در عیاد اسلامی، استفاده از کمک‌های مردمی در حل مشکلات و معضلات موجود در شهر توسط نهادهای مربوطه و...) و موقعیت‌های مختلف و به صحنه کشیدن مردم برای کارهای جمعی و دسته جمعی و عمومی می‌توانند گام موثری در این زمینه بردارند.

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از گزینش پژوهشی در رشته جغرافیا دانشگاه پیام نور به پژوهشگری یوسف درویشی است.

منابع

ابراهیم‌پور، رحمت و علمی، محمود. (۱۳۹۴). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی شهروندان شهر سردشت، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی، ۷(۲۶)، ۵۳-۷۱.

- اداره کل امور عشایر استان اردبیل. (۱۳۹۹)، مطالعات و پژوهش.
- بهوندی، سارا؛ مرادی، اعظم؛ خداداد، مهدی. (۱۴۰۱). بررسی اثرات اخلاق شهروندی بر مشارکت اجتماعی در زیباسازی مناظر شهری (مطالعه‌موردی: شهر ایلام)، جغرافیا و روابط انسانی، ۵(۱۷)، ۲۲۴-۲۰۷.
- بلوچ، انور. (۱۴۰۳). ارزیابی نقش مشارکت اجتماعی افراد در توسعه پایدار بخش پلان، مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی، ۵(۶۰)، ۲۹۷-۲۸۱.
- درویشی، یوسف و مهدی خداداد. (۱۴۰۱). نقش عشایر در اقتصاد مقاومتی و امنیتی نسبت به سکونتگاه‌های شهری (مطالعه موردی: عشایر شاهسون)، مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان، ۲(۱)، ۹۹-۱۰۸.
- درویشی، یوسف. (۱۴۰۱). مطالعه و برنامه‌ریزی ساماندهی معیشتی عشایر ایل شاهسون، اداره امور عشایر استان اردبیل.
- درویشی، یوسف. (۱۳۹۱). جغرافیای سیاسی اقوام و عشایر ایران، انتشارات انتخاب، تهران.
- رحمانی‌لشگری، مریم؛ رجبی، آریتا؛ ولی‌شریعت‌پناهی، مجید و استعلاجی، علیرضا. (۱۴۰۳). تحلیلی بر نقش مشارکت در توسعه پایدار اجتماعی محلات، مطالعه موردی: محلات منطقه ۸ شهر تهران، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۴(۷۲)، ۱۱۴-۹۹.
- فاضلی، شهرام؛ نوروزی، فیض‌الله و ادهمی، عبدالرضا. (۱۴۰۳). مشارکت اجتماعی و عوامل فرهنگی مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهرستان‌های جوانرود و روانسر)، مطالعات جامعه‌شناسی، ۶۲، ۲۵-۱.
- عزیزی، محمد مهدی و پیرکار، رضا. (۱۴۰۲). نقش فضاهای عمومی درون محله‌ای در ارتقای مشارکت اجتماعی؛ مطالعه موردی: محله کوی نصر تهران، صفه، ۳۳(۳)، ۹۸-۷۹.
- غریب‌شاهی، نوید؛ بادسار، محمد؛ توحیدلو، شادعلی و قاسمی، مهدی. (۱۴۰۳). تاثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اجتماعات محلی (مورد مطالعه: جامعه عشایری استان چهارمحال و بختیاری)، مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان، ۴(۲)، ۹۷-۱۱۰.
- لطفعلی‌زاده، اسکندر؛ حسین‌زاده، علی‌حسین؛ امینی، یوسف. (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: مناطق ۸ گانه شهر اهواز)، توسعه اجتماعی، ۱۷(۴)، ۱۴۴-۱۱۵.
- کسل، فیلیپ. (۱۳۸۳). چکیده آثار آنتونی گیدنز، ترجمه حسن چاوشیان، انتشارات نشر ققنوس.
- گروسی، سعیده. (۱۳۸۶). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت (مطالعه موردی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد جیرفت)، فصل‌نامه دانش انتظامی، ۹(۲)، ۳۹-۲۶.
- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن. (۱۳۹۰). استان اردبیل.
- میکانیکی، جواد. (۱۴۰۳). آشکارسازی ظرفیت‌های اجتماعی جامعه محلی در امنیت پایدار (مورد مطالعه: روستاهای مرزی شهرستان‌های درمیان و سریشه)، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۱۴(۳)، ۱۶۰-۱۴۳.
- میرزایی، ابراهیم و نوروزی، فیض‌اله. (۱۳۸۸). مشارکت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، فصلنامه راهبرد، ۱۷(۴)، ۲۴۹-۲۶۱.
- نادری، حمداله، جاهد، محمدعلی و شیرزاده، مهین‌دخت. (۱۳۸۹). بررسی رابطه احساس امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، مطالعات امنیت اجتماعی، جدید(۲۱)، ۶۹-۵۹.
- نظریان، صفرعلی. (۱۳۰۴). نقش مشارکت اجتماعی شهروندان در توسعه پایدار شهری شهر پارس‌آباد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاداسلامی مرند، استاد راهنما یوسف درویشی.
- نماینیان، پیمان و جلالی، محمود. (۱۳۸۵). امنیت عمومی در پرتو مشارکت مردمی، مطالعات امنیت اجتماعی، ۴-۵.
- Baron, M.(2006). Human resource development, social capital, emotional intelligence
- Castle, Philip, (2004), Abstract of Anthony Giddens' works, translated by Hassan Chavushian, Qognoos Publishing House.
- Jianzeng An, Chun Xia, Jia Xu, Weiwei Li, Jianwen Ding ,(2024)Any link to productivity? promoting social integration and participation in community, Journal of European Industrial Training.